

Feminizm ve Çizgi Roman

Feminism and Comics

Aylin GÜNGÖR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.845225

Öz

Çizgi roman modern dünyada hem bir teori olarak hem de bir güldürü unsuru olarak üzerine pek çok araştırmalar üretilen bir disiplindir. Kadınların bu disipline dâhil olması ise; erkek söyleminin azaltılması, kadın karakterlere ağırlıklı olarak yer verilmesi, kadın okurun varlığının önemsenmesi ve kadın çizerlerin yeteneklerinin fark edilmesiyle başlamıştır. Bu nedenle kadın çalışmaları ve çizgi roman konusu değerlendirilirken tarihi sürecin doğru bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Yüzyıllarca cadı, büyücü gibi ithamlarda bulunarak toplumdan sürekli dışlanan kadınlar, ilk hak ve özgürlük arayış taleplerini Fransız Devrimi'nin etkisiyle 18. yüzyılda elde edebilmiştir. Daha sonra kadınlar feminizm çatısı altında birleşerek, toplumsal değişime ekonomik, politik ve kültürel açıdan öncülük etmişlerdir. Özellikle ikinci dalga feminist harekette toplumsal cinsiyetin vurgulanması görsel kültür bağlamında çizgi romanları etkilemiş ve cinsiyet temsili değişerek güçlü kadın karakterler yaratılmıştır (Blom, 2017: 10). Böylece güçlü kadın karakterlerinin oluşturulması feminizmin hedefi olan bağımsız kadın idealinin çizgi romanlarda ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amaçlarından biri; günümüzde çoğu toplumda feminizmin daha çok kabul görmesi, kadınlar arasında yayılması ve insanların bilinçlenmesi için bir görsel anlatım unsuru ve grafik anlatı türü olarak çizgi romanların kullanılıp kullanılmadığının sorgulanmasıdır.

Şüphesiz Feminizmin bu kadar ilerlemesinde kadınlardan ayrı olarak akımın kendi içersinde yaşadığı dalga metaforu benzetmesi de etkilidir. Günümüzde hâlâ dördüncü ve beşinci dalgalar gibi yeni dalgaların ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Bu yüzden çalışmanın diğer bir amacı da ortaya çıkabilecek altıncı bir dalganın varlığının çizgi roman ve grafik anlatı türleriyle olabileceği ihtimalinin değerlendirilmesidir. Son yıllarda yaşanan yeni medya alanlarındaki gelişmelerle birlikte hem feminizm hem de çizgi roman alanında dijitalleşme süreci de başlamıştır. Genellikle basılı materyale dayanan çizgi romanlar ise; dijitalleşerek her türlü mecradan okunabilmektedirler. Sonuç olarak bu çalışmada öncelikle feminizmdeki dalga metaforu sorunsalına değinilerek yeni medyalarla olan ilişkinden bahsedilmiştir. Daha sonra çizgi romanın feminist hareketlerle olan bağı araştırılarak çizgi roman alanında yaratılan bazı kadın süper kahramanlar betimsel analiz yoluyla açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Feminizm, Çizgi Roman, Kadın Süper Kahramanlar, Dalga Metaforu, Yeni Medya.

Abstract

Comic book is a discipline on which many researches are produced both as a theory and as an element of humor in the modern world. Women began to be included in this discipline when the masculine discourse decreased, female characters were given more place, presence of female readers was regarded and talents of female illustrators were realized. For this reason, when evaluating the subject of women's studies and comics, the historical process should be handled correctly. Women who had been excluded from society with accusations like witchcraft for centuries, obtained their demand for right and freedom for the first time in the 18th century under the influence of the French Revolution. Then women united under the roof of feminism and led the social change economically, politically and culturally. Emphasis on gender especially in the second-wave feminist movement affected comics in the context of visual culture, which changed the gender representation and created stronger female characters (Blom, 2017:10). Thus, the creation of strong female characters brought an independent woman ideal in comics as a goal of feminism. Therefore, one of the aims of this study is to question whether comics as a visual expression element and graphic expression have an effect on the acceptance of feminism among women and people. Undoubtedly, the wave metaphor within the movement has affected the progress of feminism apart from women.

It is claimed that new waves such as the fourth and fifth waves still continue to appear today. So the study also aims to evaluate the possibility that a sixth wave that might be associated with comic book and graphic narrative genres. Besides recent developments in the new media areas, feminism and comics areas have begun to digitalize. Thanks to digitalization, comics which are usually based on printed materials can be read in all kinds of channels. As a result, The study primarily discussed the wave metaphor in feminism and its relationship with the new media and then investigated the bond of comics with feminist movements and explained specific female superhe-roes in comics via descriptive analysis

Keywords: Feminism, Comics, Female Superheroes, Wave Metaphor, New Media.

Giriş

Çizgi roman, insan zihnine en yakın anlatım biçimidir. Genetik olarak insan zihni de görsel hafızaya dayalı bir sistem üzerine kuruludur. Çizgi roman çizimi ya da hikâye kurgusu nasıl ki panellerden oluşuyorsa, beyin de her bir olguyu görsel anılardan oluşan fotoğraflık paneller olarak kaydeder. Fakat insan zihnine erkek ya da kadın olarak ayrı ayrı bakıldığında cinsiyetler arasında görsel algılama biçimlerinin değiştiği de görülmektedir. Özellikle kadınların görsel hafıza konu-sunda erkeklerden daha iyi olduğu kanıtlanmıştır. Örneğin; kadınların yalnızca yüzleri değil, okuma dâhil görmeye başladıkları alanı tamamlama açısından erkeklere oranla daha güçlü bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir (Yurdakul ve Girişken, 2017: 196). Dolayısıyla kadınlar feminist hareket içerisinde seslerini duyururken görsel anlatım ve propaganda aracı olarak kimi zaman çizgi romanı da kullanmışlardır. Bu yüzden çizgi roman ve feminizmin birbiriyle olan ilişkisini irdelemeden önce tarihi süreci üzerinde durulması gerekmektedir.

Geçmişten günümüze içerisinde bir çok hareket barındıran Feminizm, akademik çevrede üç dalga ile sınırlandırılırken kimi gazeteci, yazar ve araştırmacılar feminizmde yeni dalgaların da görüldüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu dalgalar tek tek incelendiğinde; birinci dalga erkek hegoman-yası ve ataerkil sisteme karşı kadınların kişisel özgürlük ve eşitlik çabaları için uğraştıkları dönem-dir. Bu bağlamda çoğu kadın feminizm için şunları dile getirmiştir: İnsan olmanın doğal sonucu özgürlük ve eşitlik ilkeleri etrafında toplanarak eylemler düzenleyip bireyleri geliştiren bir "hare-ke-ti" oluşturmaktır (Scott, 2013:203). Ayrıca Juan Stuart Mill ve Wallstonecraft gibi kadınlar, kadının kamusal alanda görünmesinden, oy verebilme gibi politik haklarının olduğundan ve kadın köleliğinin sona erdirilmesindeki gerekliliği savunmuşlardır. İkinci dalga feminizmde ise kadınlar; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları üzerine hak talebinde bulunarak kürtaj, sağlık sorunları, eşit ücret ya da kadın erkek eşitliği gibi problemlerinin çözümüne odaklanmışlardır. Bu nedenle Feminizm, kadınların karşılaştıkları sorunlarda tek başlarına olmadıklarını ve toplumsal cinsiyet sorunlarının herkesle paylaşıldığı güvenini verir (Redfern ve Aune, 2012:257). Farklılıkların öne çıktığı üçüncü dalga feminizmde ise; kadınlar kendilerine dayatılan anne, eş gibi kadın algısına karşı çıkarlar. Bu yüzden bu dönem içerisinde yer alan kadınlar kendi aralarındaki farklılıkları bile bir kenara bırakarak sadece kadın hakları için çaba gösterilmesi gerektiğini sa-vunmuşlardır (Van Der Gaag, 2018:15). Fakat çağın koşulları gereği hiç bir şeyin aynı kalmaması gibi yaşanan yeni medyasal ve teknolojik gelişmelerle birlikte, feminizmin üç dalgayla sınır-landırılması özellikle 2000 yılı sonrası doğumlu olan Z nesline yeterli gelmemiştir. Bu neslin, çağlarında yaşadıkları kendi sorunları üzerinden yeni dalgalar yarattığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda Kira Cochrane, Jennifer Baumgardner gibi gazeteci ve yazarlar tarafından ortaya atılan Dördüncü Dalga Feminizm, sosyal medya ve teknolojiyle entegredir. Dünyada yaşanan Covid-19 sebebiyle bazı kadınlarda yaşadıkları bu süreci feminizm açısından Beşinci Dalga olarak nitelen-dirmişlerdir. Örneğin; Natasha Garcha, beşinci feminizm dalgasını cinsiyet eşitliği argümanını o-luşturmak için siyaset, ekonomi, kültür, medya ve sürdürülebilirlik güçlerini birleştiren çok boyutlu bir çözüme dönüştürmüştür (Garcha, 2020). Feminizmde yaşanan bu çok boyutlu sürecin kadınlar açısından çizgi romanın da gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, içerik literatür tarama tekniği ile oluşturulmuştur. Araştırmada başlangıç olarak tarihi bir konu sınıflandırılması yapılmış, hem sanat alanına hem de tasarım alanına ait okumalar bu kapsam çerçevesinde geliştirilmiştir. Ayrıca araştırma salt geçmiş odaklı kalmayarak, elde edilen bilgiler günümüz açısından da yorumlanmıştır.

Örneklem/Çalışma grubu/Katılımcılar

Günümüzde yaşanan teknolojik ve dijital gelişmelerle birlikte çizgi roman ve grafik anlatı türleri yeni medya ortamlarıyla geçirgenliğini artırarak disiplinlerarası çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle araştırmanın örneklemini çizgi romanlarda yer alan feminist anlayışla sınırlandırılarak bu doğrultuda yaratılan Ms. Kamala Kahan ve Wonder Women'ın incelemeleriyle sonuçlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, mevcut araştırma konusuna dayalı olarak konuyla ilgili ulusal ve uluslararası ilgili süreli yayınlar, tez ve makaleler, kaynak kitaplar ve internet üzerinden taranmış, süreçte olan güncel yayınlar da izlenerek gerekli verilere ulaşılmıştır.

İşlem Basamakları

Bu araştırmada öncelikle feminizm ve çizgi roman ilişkisini yansıtan kadın karakterler üzerine yazılmış çizgi roman ve grafik anlatı türleri hakkında kaynaklar taranmış ve konu ile ilgili veriler toplanmıştır. Daha sonra konu ile ilgili tez ve makaleler incelenmiştir. Elde edilen veriler derlenerek konu ile ilişkisel (relational) bağlantısı kurulmuş, konunun kapsam ve içeriği oluşturulmuştur. Daha sonra konuyu destekleyici görseller, sanat ve tasarımın disiplin alanlarına göre çeşitlilik sağlayacak şekilde seçilmiştir. Son olarak konu analiz edilerek elde edilen bilgiler bağlamında, çalışma çözüm önerisi ile sonuçlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların esası, görüşmeye dayalı mülakatlar, gözlenebilen veriler ve basılı belgelerin incelenmesine dayanmaktadır (Patton, 2014:4). Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle doküman incelemesi yapılarak, literatür taraması tamamlanmıştır. Feminizmin geçirdiği tarihi süreçler giriş bölümünde kısaca değinilerek, dalga metaforunun gelişim süreci açıklanmıştır. Daha sonra güncel dergi ve makaleler incelenerek, çizgi romanlarda yer alan feminizm düşüncesinin günümüz yeni medya ortamlarıyla olan ilişkisi anlatılmıştır. Feminizmin en güncel dalgaları olan Dördüncü ve Beşinci Dalgalar üzerinden, çizgi romanlarda yaratılan süper kahramanlar incelenerek Ms. Marvel ve Wonder Woman örneğine yer verilmiştir.

1. Feminizmde Dalga Metaforu

Genellikle yurt dışında yapılan akademik çalışmalarda feminizmin tarihi gelişimi incelenirken “dalga” metaforu kullanımının doğru bir ifade olup olmadığı ile ilgili birçok tartışma ve araştırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra, bir de yeni dalgaların ortaya atılması birden çok soruyu akıllara getirmektedir. Bunlar: “Dördüncü ve Beşinci Dalga da “yeni” olan nedir?, Daha önce gelen dalgalar-dan farkı nedir?”, “Dünyayı nasıl etkileyecek?” gibi sorulardır. Bu bağlamda, bazı bilim insanları ve araştırmacılar, Dördüncü ve Beşinci Dalganın zamanının tam sınırları çizilemediği için akademik bir paradigma olarak kabul etmemişlerdir. Aslında sorun daha çok dalga metaforundan kaynaklanmaktadır.

Tarihi bir sıra ile incelendiğinde, feminist hareketlerin kendi içerisinde her zaman iç anlaşmazlık ve kargaşa yaşadığı görülmektedir. Evrensel bir ilke doğrultusunda gruplaşan kadınlar bir önceki dalgayı, savundukları görüşe göre çağdaş feminizme daha uzak bulmuşlardır. Bu yüzden dalgalar arasında yaşanan tutarsızlıklar feminist hareketlerin geliştirilebilmesi için bir fırsat olarak düşünülebilir. Her yeni nesilin yeni bir “dalga” oluşturduğu düşünülürse, her bir dalga için belirlenen amaç ve ideolojiler de farklılaşabilmektedir. Michele Beyers ve Diane Crocker’ e göre: dalgalar arasındaki ortak ve ayrı yanların araştırılmasında, popüler medyanın rol oynadığı ileri sürülerek dalga metaforunun problem olarak gösterilmesi sağlanmaktadır (Rivers, 2014:9). Bu bağlamda sadece tek bir feminist harekette bütün feminizm eylemlerini dile getirebilecek kavramsal söylemler ya da anlatımlar yoktur. Fakat hepsinin içinde var olan bazı ortak fikirlerde olacaktır. Dolayısıyla bu feminist dalga fikri dışında popüler medyada göstermekte olduğu role de önem verilmektedir (Rivers, 2017:21). Burada sorunlu olan noktalar; dalgayı oluşturan şeyin üzerindeki fikir birliğinin nasıl sağlandığı, bir dalganın nerede başladığı ve bittiği düşüncesinin sınırlarının tam olarak yansıtılamamasıdır. Örneğin; Jennifer Baumgardner, 2011 yılında Dördüncü Feminizm Dalgası hakkında makale yazarken ve bunun başlangıcını 2008’e kadar dayandırmış; Kira Cochrane ise 2013 yılında dördüncü dalganın gelişini açıklayan yeni bir makale yazmıştır. Yine kimi araştırmacılar, feminizmin tarihini Birinci Dalgadan başlatırken, Baumgardner gibi diğer araştırmacılar da tarihi sınıflandırmayı aşama olarak sıfırdan (wave zero) başlatmıştır. Dalgaları birbirinden ayırmak yerine onları kesişimsel (intersectio-

nal) olarak birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alırsak daha iyi bir inceleme yapılması mümkündür. Bu anlayışla kesişimsellik ka-vramı dalga metaforuna dayandırılarak açıklanır, dalgalar birbirinden bağlantısız değerlendirilmemeli ve mutlaka örtüşen yanlarının olduğu unutulmamalıdır. Aslında bu çalışmada da üze-rinde durulmaya çalışılan metadoloji, dalgaların tarihi olarak doğrusal bir şekilde homojen bir yapıya sahip olmadığıdır. Baumgardner'ında belirttiği gibi; Dalgalar, feminizm olarak bilinen aynı vücut politikasının bir parçasıdır, güçlü ve ayrı bir kuvvet olmak için birleştirilir (2011:182). Gerçek-ten de, bir dalga çok fazla etken tarafından yaratılan geniş bir okyanusta meydana gelen bir olgu-dur. Zaten homojen tek düze bir dalga doğada var olamaz. Yakın okyanus çapraz akım ve girdaplarla doludur (Aktaran: Chamberlein, 2017:23). Feminizmde dalga metaforu, kadınların sosyal, psikolo-jik, ekonomik durumlarını ve feminizmin tarihini düzgün bir şekilde açıklayabilmek için bir kısa yol olarak tercih edilmiştir (Trier-Bieniek, 2015:20). Nasıl ki Dördüncü Dalga ve Beşinci Dalga Feminizm, çağın koşullarına göre teknolojiyle birlikte kadınların problemlerine ve cinsiyetçiliğe karşı yükselen bir kadinsalının dalgası olduysa, dalga metaforunda karşılaşılan problemlerde de, dalgaların belirli kültürel koşullara tepki olarak ortaya çıkmasından kaynaklandığı görülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda, örneğin, İngiliz ve Amerikan Feminizmlerinde ki yaşanan gelişmeler birbirini etkilemiştir. Bu yüzden dalga metaforundaki sorun, dalgaların arasındaki ayrımın bazen zamana, ülkeye göre değişerek ortadan kaybolmasıdır. Bununla birlikte, Dördüncü Dalgadaki harekete katılan birçok feministin metafor ile ilgili sorunları kabul ettiği ve terminolojide bir değişim arayışının Dördüncü Dalga Feministleri için bir hedef olabileceğini belirtmek önemlidir. Sonuç olarak, her ne kadar dalga metaforunun kullanımı bir sorun yaratıyor gibi görünse de; dalga, geçmişin ve geleceğin şimdiki anın yaratımından ortaya çıkan, feminist zamansallığa yaklaşmanın bir yolu olabilir. Ve bu metafor sorunsal olarak ele alınmaya devam edilirse, hareketin bir bütün olarak her zaman farklı kimlikler ve yaklaşımlardan oluştuğu ya da kendi içerisinde gelişen taban hareketleri ve alt bölümlerden çoğaldığı göz ardı edilebilir. Söylemsel olarak dalga, onu etkileyen feminist düşüncenin, geçmişten taşıdığı izleri geleceğe aktararak evrimleşmiş bir dönemin ya-ratıldığı andır. Böylece dalga, nesiller arası farklılığın aşılmasında bir köprü olmuştur. Kathleen A. Laughlin'in de yazdığı gibi, dalga, kadın hakları hareketlerinin oluşumunu analiz etmek ve açıklamak için baskın kavramsal çerçevedir (Laughlin, Gallagher, Cobble, ve diğerleri 2010:76). Bu yüzden gelecek yeni feminizm akımlarında da bu metaforun kullanılmasının devam etme olasılığı vardır

1.1.Yeni Medya ve Yeni Dalgalar

Son zamanlarda Feminizmde yaşanan yeni dalgalar, kadınlar açısından yeni medya çatısı altında gelişen, sosyal ağların çevrimiçi diyalog ve etkileşim sağlamasıyla bütünleşmektedir. Yeni Medyanın Dili eserinde de Lev Manovic, her türlü bilginin aktarılmasında yeni iletişim ortamlarında oluşan görsel imgelerin teknolojik bir ürüne dönüştüğünü ileri sürmektedir (Manovic, 2001:25). Bu nedenle her geçen gün kadınlar, seslerini duyurabilmek için yeni medya ortamlarına yönelerek internetin sunduğu engin dünyada haklarını, bedenlerini, kimliklerini erkeklerin hegomanik yaklaşımlarına karşı korumaya çalışmaktadırlar. Böylece yeni medya teknolojileri ile çevrimiçi olarak yaratılan içerik, kadınların sosyal hareketlerinin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. O kadar ki bazı popüler kültür uzmanları dördüncü dalgadan sonra feminizmin beşinci dalgasının dâhi ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Dördüncü Dalganın, bloglar ve chat (sohbet) odalarında gelişir-ken Beşinci Dalganın sosyal medya aracılığıyla ortaya atıldığını ifade eden bu kişilere göre; akademik feminizme açıkça karşı olduğu için göz ardı edilen ve ulusal medya için ilgi çekemeyecek kadar önemsiz bir fenomen olan Dördüncü Dalga Feminizm, internette kızlara olan hayran kültür-ünün yükselişidir. Ayrıca 8 Mart 2017 Uluslararası Kadın Gününde, Kadın Eşitliği Partisi Başkanı Sophie Walker; Feminizmin yeni ve beşinci bir dalgaya doğru ilerlediğini söylemiştir (Womensequa-lity, 2017). Yine kadın olmanın kolay bir iş olmadığını belirttiği "How to be a woman?" adlı kitabında Caitlin Moran'a göre, Tek tek dalgalara atıfta bulunmayı bırakıp, basitçe gelen bir gelgite atıfta bulunmaya başladığımız beşinci bir dalga civarında olduğundan şüpheleniyorum demiştir (Akt. Counter, 2012).

Öncelikle Dördüncü Dalga Feminizm için bu yeni medya teknolojileri, hareketin topluma iletilme-sinde ve toplumun şekillendirilmesinde bir kontrol mekanizması gibidir. Fakat gerek internet teknolojilerinin gelişmesi gerekse feminizmin tarihi sıralamasında karşılaşılan dalga problemleriyle

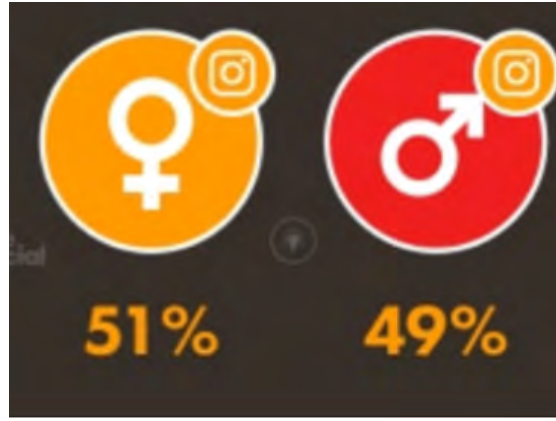
birlikte, Dördüncü Dalga Feminizmde kadın sorunlarından çok dalganın yeniliği üzerine de tartışmalar yapılmıştır. Çünkü; Dördüncü Dalga Feminizminin, “yeni bir dalga” olarak kavramsallaştırılması kimi zaman kadınların anlatmak istediği düşünceden çok, dalganın biraz daha ön planda kalmasını sağlamıştır. Çoğunlukla dördüncü dalgaya dayandırılan yenilik kavramı daha çok Facebook, Twitter gibi gelişen medya ve teknoloji biçimleriyle yani yeni medya mecralarıyla ilgilidir (Rivers, 2017:107). Örneğin; sosyal medya mecralarında herhangi bir düşünce altında birleşen kadınlar, hemen hashtag oluşturarak tepkilerini ve görüşlerini hastag’in altına yazdıkları yorumlarla dile getirmektedirler. Ülkemizde son zamanlarda yaşanan kadın cinayetlerindeki artışın önemini belirtmek amacıyla pek çok kadın sosyal medya mecralarından #challengeaccepted hashtag’iyle siyah beyaz fotoğraflarını paylaşarak bu durumun yanında olduklarını göstermişlerdir. Yurt dışından da destek alan hashtag tüm dünyada yankı uyandırmıştır (Görsel 1). Daha önce başka hastagler altında #metoo, #heforshe gibi sosyal medya da çeşitli kampanyalar yaratılmıştır.

Görsel 1: Jessicabel, #challengeaccepted hashtag’iyle sosyal medyada paylaşımı.

<https://www.instagram.com/p/CDMmqSwhSNa/>

Aynı zamanda bugün yeni medya, kadınlar açısından toplumsal cinsiyet görüşüne karşı kendilerini savunabildikleri ve bir birey olarak kendilerini ifade edebildikleri mücadele ortamı olmuştur. Bu bağlamda kadının günümüzde interneti ve bu mecraları daha fazla kullanması kadının medyalaşmasını da sağlamıştır. Medyalaşan kadın için, yeni medya ortamları mekanın ve zamanın olmadığı, dünyanın bir ucundaki hemcinsine ulaşabildiği, bilgi ve iletişim aktarımı sağladığı bir alan olmaktadır (Görsel 2). Dünyanın gelişen elektronik iletişim teknolojileri sayesinde “global bir köy”e dönüşeceğini söyleyen McLuhan, yeni medya ortamlarının herkese ulaşılabilirliği ko-laylaştırması açısından olumsuz yanının da bulunduğunu belirtmiştir (Aktaran Rigel, Batuş, Yücedoğan ve Çoban, 2005:23). Geçmişte kadınlar, sadece gazete ve dergilerden edindiği haber-lerle bilgi sahibi olurken bugün daha çeşitli kadın kitlelerine çevrimiçi bir varlık olarak ulaşabilmektedirler. Bu yüzden yeni dalgalar olarak “Dördüncü ve Beşinci Feminizm Dalgası”, günümüzde geleneksel medyaya karşı özgürlüğünü de kazanmıştır. Örneğin; ana akım medyanın interneti, yakın zamana kadar sadece baskıda ortaya çıkacak olan içeriği yayınlamak için kullanması gibi... Oysa interneti daha fazla kullanan kadınlar için bu içerikler, yorum yapma etkileşim kurabilecekleri ortamlar hâline dönüşmüştür.

Görsel 2: We are Social Grubunun 2020 yılı Sosyal Medya kullanım oranının cinsiyet dağılımı. April 2020. <https://dijilopedi.com/2020-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri-2-ceyrek/>.

Dolayısıyla Çağdaş feminizmin gelişiminde bu yeni feminizm dalgaları, daha çok genç ve orta yaşa kadar gelmiş kadınlara ulaşmaktadır. Prensky'nin, "digital doğanlar" olarak tanımladığı ve "ile-tişim kuşağı" olarak da belirttiği nesil, hakiki yaşamda kurduğu ilişkileri ve sosyal hayatı sanal mecraya aktararak yeni medya teknolojisinin gelişiminde büyük bir role sahiptir (Prensky, 2001:4). Yeni medyaların gelişmesi aslında toplumsal yapının, sosyolojik, ekonomik, kültürel açıdan da bir değişim gerektirdiğini gözler önüne sermektedir. Bu sanallık kültürü yaşanan toplumsal, kültürel ve ekonomik olaylarla birlikte kadının bir birey olarak özgürleşmesini sağlamıştır.

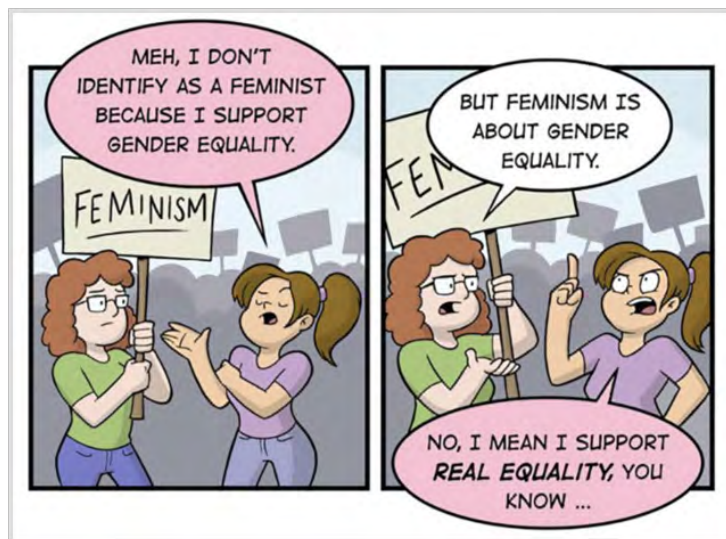
Nitekim yeni medyanın tüm dünyada nesiller ve kadınlar arasında teknoloji kullanımına yönelik dönüştürücü bir gücünün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnternet mecralarından medya sektörüne, eğlence dünyasından iletişim sektörüne kadar gerçekleşen bu dönüştürücü güç, toplumsal yapının giderek değiştiğini ve farklı bir nesil şeklinin ortaya çıktığını göstermektedir. Değişen toplumsal yapı ve nesillerle birlikte kadınlar ya da genç kızlar, fikirlerini iletebilmek ve sorunlarını görünürleştirmek adına kendi yeni medya ortamlarını bireysel olarak yaratmaya başlamışlardır. Bugünün teknolojisiyle bu medyalar; kişisel blog yazarlığı, web sitesi kurma, face-book ve twitter gibi sosyal medya mecralarından feminizm ve kadın haklarıyla ilgili çağrılarda bulunma gibi çeşitlenmektedir. Örneğin; Blog yazarlığı bir kız veya yetişkin kadın için, bir ürün ya da anlatım ortaya çıkarabildiği çağdaş feminizme katılmanın bir yolu olarak düşünülebilir. Özellikle günümüzde internet kullanımı ve blogger'lık, feminizme ve feminist aktivizme ulaşmanın en kolay yollarından biri olarak görülmektedir. Kızlar arasında bloglamanın popülerliği, kız çocu-klarının kültüründe tarihsel olarak yaygın olan günlük yazma gibi diğer yazı pratikleriyle de ilişkili olarak düşünülmelidir (Rivers, 2017:109). Böylece feminizm yaşanan bu yeni dalgalar, ister bloo-ger olarak ister sosyal ağlar üzerinden kadınların her türlü yeni medya ortamında kendilerini ifade edebildikleri alanlar olmuştur. Kuşkusuz kadınlar için yeni medya ortamlarındaki bu sanal mecralar yeni evlerine dönüşmektedir. Günlük yaşamdaki bütün aktiviteleri içinde barındıran yeni medya ortamları, kadınların birbiriyle iletişim kurmasına, alışveriş yapmasına, makyaj yapabilme-sine, yemek yemesine, spora gitmesine, fotoğraf ve video paylaşabilmesine, sohbet edebilmesine, etkinlik düzenlemesine, konser verebilmesine örgütlenmesine imkân tanımaktadır. Ve gerçek hayatta kaybolan kadınlar için bu mecralarda, yeni bir kimlik oluşturabildikleri kimi zamanda bedenleşebildikleri kendileri olmaktadırlar. Gregory P. Stone bu durumu şöyle açıklamıştır:

birebir iletişimlerde bireysel hususiyetlerin dışında bedeni simgeleyen fiziki ve görsel etkenlerde dikkate alınır. İnternet ortamındaki sanal evrende ise iletişim vücutsuz ve canlılık içermeden yaratılmaktadır. Bu vücutsuz sanal evren aracılığıyla kişiler, kendilerini gös-termeden olduğundan farklı bir bireymiş gibi davranabilmekte ya da bazı kusurlarını saklayarak istedikleri kişi olabilmelerini de sağlamaktadırlar (Akt. Timusu, 2005:94).

Dolayısıyla, bu yeni dalgalar kadınların interneti ve elektronik teknolojiyi yeni medya olarak adlandırılan mecralarda kullanmalarına olanak tanıyarak, kadın hareketinin ve kadınların haklarının savunulmasında bir devrim yaratmıştır. Tabii ki bu durum üzerinde kadının toplumsal yapı içerisindeki konumu da belirli rol oynamaktadır. Hayatı boyunca iyi bir anne ve eş olma gibi sıfatlarla nitelendirilen kadınlar için bu yeni medya ortamları hem kimlik hem de cinsiyet olarak yaşadıkları sorunları aşabilecekleri, kendilerini istedikleri gibi ifade edebilecekleri mecralar olmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında ister Dördüncü Dalga Feminizm olsun ister Beşinci Dalga, yeni medya ortamlarında yaşanan gelişmelerle birlikte kadınlar bu mecralarda “dijital kız kardeşliğin” (Sisterhood) temellerini atmaktadır. Feminizmdeki yeni dalgalarla birlikte ortak problemlerini dile getiren bu kadınlar, bazen de sosyal medya dışında duygularını ifade edebilmek için çizgi roman gibi görsel anlatım yollarını tercih edebilmektedirler.

2.Çizgi Romanın Feminist Hareketlerle Olan İlişkisi

Çizgi roman sanatı ve feminizm, her zaman ulus ötesi perspektiflere odaklanarak kadınların seslerinin duyurulmasında hem mizahi eleştiri hem de hak savunuculuğu bağlamında çok güçlü bir etkiye sahiptir. Çizgi romanın uluslararası bir biçim olduğu düşünülürse, popüler kültür ve küreselleşme eğilimlerini yansıtması doğal olarak içine kadın haklarının da dâhil olmasını sağlamıştır. Gerek savaşlarla birlikte halkın motive olmaya olan ihtiyacı gerekse özgürlük hareketleri ile birlikte kadınların da hak talebinde bulunması, insanların kendini ifade etme aracı olarak çizgi romanlara yönelmesini sağlamış ve böylece grafik anlatı türleri ortaya çıkmıştır. Daha çok kadın ağırlıklı çizgi roman ve grafik anlatılarının ortaya çıkması açıkça politik olan bir eserin filizlenmesini sağlayan ikinci dalga feminizmle yakından ilişkilidir (Chute, 2010:20). Kadınların özellikle yeraltı çizgi romanlarına yönelmesi, feminist söylemin bu çizgi romanlarda ortaya çıkmasını sağlamıştır (Robins, 1999). Fakat bu durum onların büyümesinden çok yeraltı çizgi romanına bir tepki olarak ta gösterilmektedir (Sabin, 1993:224). Böylece kadınların yeraltı çizgi romanlarında kendilerini ifade etmeleri, çağdaş feminist çizgi roman sanatının yolunu açarak toplumsal cinsiyetten sosyal normlara, eşit ücretten kürtaj hakkına kadar pek çok feminist temanın anlatımını kolaylaştırmıştır. Genişleyen grafik roman ve çizgi roman pazarında kadınların söz hakkına sahip olması ve kadınları anlatan otobiyografik çizgi romanların popülaritesi sayesinde aslında feminizm pek çok kişi tarafından daha kolay kabul görmüştür. Örneğin; Görsel 3’te İngilizce bir çizgi roman yer almaktadır. Çizgi romanda iki geç kadın, feminizmin ne olduğu ile ilgili konuşmaktadır. Biri feminist olmadığını söyleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduğunu söylemekte, diğeri ise “feminizmin toplumsal cinsiyet” olduğunu belirtmektedir (Görsel 3). Bu çizgi romandan da anlaşılacağı üzere feminizm görselleştirilerek daha kolay anlatılabilmektedir.

Görsel 3: Feminizmi anlatan bir çizgi roman paneli.

<https://www.boredpanda.com/feminism-gender-equality-comics/>

Türkiye’de ise çizgi roman, erkek söyleminin ağırlıklı olduğu bir popüler kültür ürünü olarak tanıtılmış ve başlangıçta kadınlar kendine bu pazarda çok yer bulamamıştır. Fakat sonradan kadın çizerlerin ve senaristlerin artması, kadın okurun ilgisini çekmek için yapılan çabalarla birlikte bir kıpırdanma söz konusudur. Örneğin; Ramiz Gökçe’nin 1930’lu yıllarda çizdiği Tombul Teyze karakteri, kadınların çizgi romanlarda ikinci planda kaldığı dönemde ana karakter olarak boy gösteren ilk kadın figürlerdendir (Görsel 4). Tombul Teyze, genel kadın güzellik algısını yıkarak şişman kadınların da güzel ve sevimli olabileceğini okuyucusuna göstermiştir. Bu göstergeler ise; giydiği topuklu terlikler, dantelli geceliği, uzun kirpikleri ve makyajıyla Tombul Teyze karakterinin ikonik bir karaktere dönüşmesini sağlamıştır. Böylece Türk çizerlerin çoğu kadını komik çizmek yerine alımlı ve seksi şekillerde yorumlamışlardır. Bu durum bazı feminist kuramlarca, beden üzerinden kadını sıradanlaştırmak veya nesneleştirmek olarak yorumlanabilir. Geçmişte çizgi romanın tarihi araştırmalarında kadın çizerlerin isimlerini saklayarak takma lakaplar kullandığı da unutulmamalıdır. Bu yüzden kadın çizerlerin feminist yaklaşımları kendilerine daha yakın hissederek çizimlerinde ve genel hayat görüşlerinde bu durumu yansıtmaktadırlar. Örneğin; günümüz çizerlerinden Sümeyye Kesgin bir röportajında “kadın çizer” olarak belirtilmek istemediğini bu durumun cinsiyet ayrımcılığına yol açtığını düşündüğü için eleştiri de bulunduğunu söylemiştir (Beşe, 2019).

Görsel 4: Ramiz Gökçe, Tombul Teyze karakteri.

<https://leventerturk1961.wordpress.com/2014/07/17/ramiz-gokce/>

Görsel 5: Bayan Yanı Mizah Dergisi

<https://www.bkmkitap.com/bayan-yani-cilt-6>

Günümüzde ise çizgi romanların basılı yayınlardan hareketli ortamlara taşınması onların dijitalleşmesini sağlamıştır. Özellikle sosyal medyada bu çizgi romanları içeren illüstrasyonların grafik anlatı şeklinde yayınlanması kadınların ulaşımı açısından rahatlık sağlamaktadır. Yine çizer Özge Samancı'nın, Instagram hesabında paylaştığı bir çiziminde; doğum kontrolüne giden bir anne ve babanın yaşadığı bir an resmedilmiştir. Çizimde kadın doktor tarafından hamile kadına "Tebrikler, bir kız! Amniyotik sıvını pembeye boyamamı ister misin?" gibi cinsiyetçi bir soru sorulmaktadır. Arka tarafta masanın üstünde ise; ironik olarak mavi ve pembe renkle doldurulmuş şişeler durmaktadır (Görsel 6). Son yıllarda özellikle otobiyografik ve grafik anlatıların sosyal medya hesaplarından paylaşıyor olması feminizmdeki yeni dalga hareketlerinin etkisinin bir göstergesidir. Dördüncü ve Beşinci Dalga Femizim ile kadın hareketlerinde yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni medya mecralarının kullanımının kadınlar arasında artması, çizgi romanların hem okunmasında hem çiziminde başka bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır. Zaman, kadınların grafik anlatılarını çizdiği ve paylaştığı feminist harekete ilerlemektedir. Feminizmde yaşanacak olan altıncı bir dalganın bu grafik anlatı ve kadın çizerler üzerine odaklanmasını düşünmek olanaklıdır. Ayrıca son dönemde çizgi romanlarda ve filmlerde yaratılan süper kahramanlar ele alındığında çoğunlukla popüler feminist kadın karakterler yaratıldığı görülmektedir.

Görsel 6: Özge Samancı tarafından çizilen bir grafik anlatı.

<https://www.instagram.com/p/B-uX6tYgXBV/>.

2.1.Çizgi Romanda Popüler Feminist Kadın Karakterler

Çizgi Romanlarda kadın tasviri, başlangıcından günümüze hep kadınlık, cinsel özellikler ya da cinsiyet klişesi gibi konulara maruz kalmış bu nedenle bugün kadın karakterlerin yaratıcıları tarafından erkek karaktere ihtiyaç duymayan ya da bir erkek kadar güçlü, feminist süper kahramanlar yaratılmıştır. Öncelikle 1950'lerde çizgi romanlarda uygulanan toplumsal cinsiyet rolleri yerini, 1960 ve 70'li yıllardaki feminist hareketlerle birlikte çizgi romandaki kadın karakterlerin değişimine bırakmıştır. Daha sonra 1980'lerde hem kadın hem de erkek karakterlerde görsel olarak abartılar artmış, çizgi romanlarda nesneleştirilmenin dorukları yaşanmıştır. 1990'lar da ise; kadın süper kahramanların temsilleri bağımsızlaşmaya başlamıştır. Böylece kadın karakterlerin özgünleşmesi kadın okurların sayısında da bir artışa sebep olmuştur. 2000'li yıllarda ise feminizm hareketindeki değişiklikler, kadın süper karakterlerin cinsiyet eğilimlerinde değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bu yüzden araştırma makalesinin yapısı gereği feminist söylem altında çizgi romanda yaratılan bazı kadın karakterlere betimsel analiz yöntemiyle değinmek yerinde bir inceleme olacaktır.

3.1. Ms. Marvel

Kamala Khan, Amerika'da yaşayan müslüman asıllı Pakistanlı bir genç kızdır. Aynı zamanda da Marvel Comics'in yaratmış olduğu yenilmezler takımının üyesi olan Captain Marvel'ın hayranıdır. Çizgi Roman olarak ilk gösterimi 2013 yılında Captain Marvel #14'te başlayan Kamala Khan, Ter-rigen Mist tarafından aktive edilen gizli insanlık dışı soyu olan Ms. Marvel olarak resmedilmiştir (Görsel 7). Kamala, çizgi romanda "tutucu ailesiyle birlikte yaşayan, sosyal yaşamı olmayan ve klasik bir güzellik algısı yerine sade görümlü bir Müslüman kız" olarak resmedilmiştir (Thomas, 2017:76). Ergenlik döneminde yaşadığı kimlik arayışı sorunlarıyla birlikte Kamala Khan bir meta-morfoz geçirerek süper kahramana dönüşecektir. Kamala, dini İslam'ın öğretileriyle kim olmak istediğini dengelemeyi yavaşça öğrendiğini gördüğü için dinle çelişkili bir ilişkiye sahip bir Müslüman karakterin arketipini altüst eder. "Kamala kültürü ve diniyle ilgili olumlu deneyimlerini ve kahramanlık kimliğini şekillendirmenin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir" (Karunakaran, 2017:11). Kamala Khan, Captain Marvel'a özenmesine rağmen, müslüman inancıyla bağlantılı olarak giydiği burkini kostümü ile de ülkesinin bir simgesini benimseyerek aslında kendisi olmaya çalışmaktadır. Görsel 4'te de görüldüğü üzere ilk bakışta tayt üzerine bir elbise gibi duran burkini kostümü, renk ve biçim olarak Süperman'ın kıyafetini anımsatmaktadır. Ayrıca Kamala Khan her ne kadar çizgi romanda müslüman bir kadın olarak ifade edilse de, giydiği burkininin vücut hatlarını belli etmesi, baş örtüsü takmaması ve eli belinde şuh bir tavırla sakız şişirmesi aslında stereotip olarak bir Müslüman kadın duruşundan da uzaktır. Zaten günümüzde de burkini kostümleri, hin-distan başta olmak üzere pek çok müslüman kadın tarafından özellikle yüzerken giymeyi tercih ettikleri bir mayo olarak kullanılmaktadır.

Görsel 7: Ms, Marvel # 2. Kamala Khan. Mart 2014.

https://marvel.fandom.com/wiki/Ms._Marvel_Vol_1_1

Kamala Khan'ın Ms. Marvel'a dönüşmesinden önce, Marvel evreninde kadın süper kahraman olarak Carol Danvers bulunmaktadır. 1977 yılında Captain Marvel ölünce yerine Carol Danvers'in geçmesine karar verilmiştir (Görsel 8). Çünkü; 1977'de Marvel Comics, DC'nin Wonder Woman'da yaptığı gibi kendi unvanını belirleyebilecek ikonik bir kadın süper kahraman geliştirmek istemiştir. Fakat Marvel Comics şirketi sıfırdan güçlü bir dişi karakter yaratmak yerine, Marvel Comics'in Havva'sını oluşturmak için erkek kahramanlardan birinin kaburgasını kırmayı uygun görmüştür (Madrid, 2009:175). Süpermen anlayışıyla yaratılmış olan bu kadın süper kahraman Ms. Marvel'dır. Geçmişte Hava kuvvetlerinde Pilot olan Danvers, bir patlama sonucu dünyanın en güçlü varlıklarından birine dönüşmüştür. Ms. Marvel, ne aşırı derece seksi ne de romantik bir kadındı ve erkek okuyucular arasında bu durum bir ilgisizlik yarattı. Bundan dolayı daha sonra çizer ve yazar kadrosu onu

Avengers'ın bir üyesi olarak göstermiştir. 1980'lere doğru ise Ms. Marvel tecavüze uğrayarak hamile kalmıştır. Yıllarca çeşitli çizgi roman ve sinema filmlerinde Carol Danvers; Binary, Warbird, Captain Marvel gibi farklı isimlerle anılmıştır. Ayrıca Carol Danvers'a, Ms. Marvel'a dönüşmesinden dolayı feminist yaklaşımlarda da bulunulmuştur. Görsel 8'de de görüldüğü üzere Ms. Marvel karakteri, göbeği açık ve hatlarını olduğu gibi gösteren seksi kos-tümüyle erkeklerin ilgisini uyandıracak tarzda resmedilmiştir. Yine Kamala Khan karakterinde olduğu gibi Ms. Marvel'da tanınmamak için siyah bir göz maskesi takmaktadır.

Görsel 8: Carol Danvers. Ms. Marvel #1. 1977.

Ms. Marvel'in "Bayan" olarak adlandırılması ve Carol Danvers'ın "Bayan" olduğu konusunda ısrar etmesi, Daily Bugle'da çalışırken yazarlar adına feminist bir hamledir. Bu nedenle bir süper kahraman olarak Carol, "Marvel Kızı" olmak zorunda kalmadan bir kadın olarak tanımlanmıştır. Geçmişe bakıldığında 1970'lere kadar pek çok kadın süper kahramanın, Wonder Woman istisnası hariç, adlarında "kız" kelimesi vardır. Profesyonel bir yaşam süren bir kişi olarak Carol'ın "Ms."yi kullanması, kendi bağımsızlığının bir iddiası ve onun okuyucuya feminist olarak tanıtılmasının bir göstergesidir. "2012 yılında Danvers'ın tekrar "Captain Marvel" olmasıyla birlikte, "Bayan Marvel" rolü için yerine Kamala Khan karakteri yaratılmıştır" (Thomas, 2017:76).

Kamala, diğer süper kahramanlar gibi, kimliğinde de birçok dualiteye sahiptir. Her şeyden önce, hem ailesini hem de akranlarını memnun etmeye çalışan tipik bir genç kız meselesi var ve Pakistan kökenli Amerikalı bir kız olarak kimliği bu zorluğu yoğunlaştırmaktadır. Bu yüzden Kamala, ailesinin kültürel değerlerine saygı duymak ile Amerikalı gençlerle uyum sağlamak arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır (Robbins, 2014:13).

Kuşkusuz Dördüncü Dalga Feminizm güncel feminist bakış açısı olarak, çizgi romadaki kadın temsili-ni toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak sorgulanmasını vurgulamaktadır. Bu bakış açısıyla, Ms. Marvel Kamala Khan'da erkekler tarafından üretim ve izleyici kitlesinin egemen olduğu bir sektör-de bir kadın olarak geçirdiği süper kahramana dönüşme hikâyesi feminist söylem açısından önem-lidir. Çünkü; çoğu çizgi romanın, erkeksi algılarla yaratılması ve kadın karakterlere az yer verilmesi feminist söylemin olanaklarının araştırılmasını gerektirmektedir. Böylece Kamala Khan, her zaman çizgi romanda erkek süper kahramanlar olmalıdır algısını yıkarak geleneksel bakış açısının değişmesini sağlamıştır. Ayrıca Kamala Khan, müslüman kadınların Amerika ve Avrupa gibi başka ülkelerde yaşadıkları sorunları ifade etme açısından da çizgi romanda etkili bir anlatıma

sahiptir. Bu yüzden çizgi romanlarda kadın karakterler yaratma her ne kadar az olsa da farklı kitle iletişim ortamlarında kadın anlatılarına yer verilmesi daha fazla kadına ulaşma açısından önem arz etmektedir. Nitekim, “tarihsel olarak, 1950’lerin ve 2000’lerin başlarında kızlar için ana akım çizgi romanlarda anlatılar, “sosyal olarak onaylanmış bir ergen kadınlık modeli” oluşturmakla meşguldür. Öte yandan aynı döneme ait diğer anlatılar, “proto-feminist politika” olarak görülebilecek yargıları içererek, genç kadınlar için çizgi roman yayıncılığı tarihinde cinsiyet temsili sorununu yaratmıştır (Gibson, 2018). Sonuç olarak Ms. Marvel Kamala Khan’da “sosyal olarak onaylanan ergen kadın modeli” kalıbını yıkarak kimseden onay almaya ihtiyacı olmayan kendisi gibi olan bir kadın süper kahraman karakteri yaratmıştır.

3.2. Wonder Woman

Çizgi romanlardaki kadınların temsili, özellikle Amerika’da İkinci Dünya Savaşından sonra değişmiştir. Çünkü bu tarihten sonra çizgi roman panellerine politik ve sosyal bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu değişimin içerisinde yaratılan karakterlerden biri de DC yayınevini yaratmış olduğu Wonder Woman’dır. Wonder Woman, çizgi romandaki kadınların erkek kahramanın maceralarına ikincil karakter olarak eşlik ettiği, ev kadını ve birer anne figürü olarak gösterildiği zamanlardan sonra güçlü ve feminist bir karakter olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kadınları güçlü bir varlık olarak temsil eden Wonder Woman, ataerkil düşünceden bağımsız olarak her bireyin eşit olduğu feminen bir toplumun simgesidir (Sabin, 1996:86). İlk olarak Amerikan çizgi romanında 1941 yılında, All Star Comics #8’de ortaya çıkan Wonder Woman, dünyadaki takipçileri tarafından dikka-te alınması gereken bir güçtür (Görsel 9). Fakat Görsel 9’da da görüldüğü üzere sadece erkek karakterler kapakta gösterilerek Wonder Woman’dan çizgi roman içerisinde bahsedilmiştir. Aslında çizgi romanda Wonder Woman’ın güçlü bir karakter olarak resmedilmesine rağmen kapakta gösterilmemesi karakterin yaratımında hedeflenen feminist söylemin bir anlamda başarıya ulaşamadığının göstergesidir.

Görsel 9: All Star Comics #8 kapağı. DC. 1941 December. (Mycomicshop).

<https://www.kisa.link/MXvi>

İkinci Dünya Savaşı bittiğinde ise; kadınların ev hanımı olmaya geri dönmeleri ve işlerini eve dönen askerlere bırakmaları beklenmiştir. Bu durum çoğu zaman yurtsever bir tavır olarak tanım-lanmış ve toplumdaki bu ani değişim yine Wonder Woman çizgi romanına da yansımıştır. Bu yüzden Wonder Woman’ın hikâyesi tıpkı savaşın bitmesinden sonra toplumda yer alan kadın gibi, güçlü ve savaşçı bir karakter yerine kurtarılmaya muhtaç sadece aşık olmak isteyen bir kadına dönüştürülmüştür.

Bu durum Wonder Woman'ın feminist yaratılış öyküsüne ters düşmektedir (Munder, 2017). Fakat o dönemde İkinci Dalga Feminizm hareketinin etkisiyle kadınların hak arayışına girmeleri, toplumda bastırılmaya çalışılan kadının güçlü bir şekilde tekrar topluma ka-zandırılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Wonder Woman'da güçlerini toparlayarak Ms. Magazine kapak olmuştur (Görsel 10). Görsel 10'da görüldüğü üzere Wonder Woman'ın güçlü bir kadın al-gısı oluşturması için tüm şehri kaplayan gövdesiyle dev gibi resmedilmiştir. Araştırmada daha öncede incelenen görseller de düşünüldüğünde Wonder Woman'ın kostümü sadece bir mayodan ibarettir. Mayo da, herhangi bir pelerin ya da tayt bulunmamakta daha çok Amerikan bayrağını simgeleyen yıldız ve kartal figürü öne çıkmaktadır. Bu anlamda yaratımında ortaya atılan feminist söylemden uzaklaşarak tüm kadınların kurtarıcısı feminist bir karakter değil, dünyayı kurtaran seksi bir kadın süper kahramana dönüştüğü söylenebilir.

Görsel 10: Ms. Magazine kapağında Wonder Woman. 1972. (Psmag).
<https://www.kisa.link/MXvq>.

Wonder Woman, 1940'larda yaratılmasına rağmen 1970'lerdeki feminist hareketlerle birlikte olumsuz yaklaşımlar ve tepkilerde almıştır. Örneğin; "Frederic Wertham, Wonder Woman'ı lezbiyen ve dolayısıyla erkekler için "korkutucu bir görüntü", kızlar için "hastalıklı bir ideal" olarak adlandırmıştır (Aktaran Robinson, 2004:14). Yine Douglas Wolk, Wonder Woman'ın "özellikle cinsel tahakküm ve boyun eğme hikâyeleri için bir bahane" olduğunu söyleyerek sadece 1970'lerde, karakterin feminist bir yarışmanın aracı hâline geldiğini öne sürmüştür" (Aktaran Berlatsky, 2015:18). 1990'larda ise çizgi romanlardaki kadınlar yavaş yavaş bağımsız ve güçlü yönleriyle temsil edilseler de, erkeklerin fantezi nesnelere olarak gösterilmeye devam edilmişlerdir. Çünkü; kadın süper kahramanlardan biri olarak Wonder Woman hâlâ, kısa kıyafetler ve seksi hareketlerle resmedilmekteydi.

Özellikle Wonder Woman'ın yaratıcısı Marston, onu güçlü ve feminist bir karakter olarak yaratmasına rağmen cinselleştirilmiş kıyafetlerle resmederek bu durumun hem erkekler hem de kadınlara hitap edecek bir figür yapma arzusundan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır (Kern, 2015:29). Öyleki savaş zamanı Wonder Woman'ın son derece çekici ve ilk önce kısa bir etekle ve daha sonra şort ve bir büstiyerle gösterilmiş olması, daha sonra yaratılacak olan süper kahramanlar için de kostümlerine bir standart getirilmesine katkı sağlamıştır. Bu nedenle daha sonraki yıllarda kadınların çizgi romanlarda temsilinin aşırı cinselleşmesi, 1954 yılında Comics Code Authority'nin getirdiği kurallarla takip altına alınmıştır. Marston'un 1947'deki ölümünden sonra ise Wonder Woman birçok sanatçı tarafından çizilerek görüntüsünde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Ayrıca Marston, çizgi romanın güncel olmasını ve Amerika'daki değişen politik durumu yansıtmamasını istemesine rağmen, Wonder Woman'ın mitolojik bir boyuta sahip olma ihtiyacını fark etti. Bu yüzden, hiçbir erkeğin ayak basmadığı, Amazonların yüzyıllar süren gizli sakini olan Cennet Adası'ndaki bir ırk hikâyesini icat etti. Bu ölümsüz süper kadın ırkı, kızı Prenses olan kraliçe Hip-polyta'nın yönettiği: Afrodite kadar sevimli, Atina kadar akıllı, Merkür kadar hızlı ve Herkül kadar güçlüydü (Sabin, 1996:88). Kadınlar tarafından anaerik bir anlayışla yönetilen bu amazon köyünde, çoğu kadın birer savaşçı olarak yetiştirilmektedir. Kadınlar, erkekleri köle olarak kullandıkları bu toplumsal düzende, onlarla sadece çıkara dayalı ilişkiler kurmaktadır. Wonder Woman bu köyde yaşayan kadınlarla birlikte süper kahraman değilken, dış dünyadaki (süper güçleri olmayan) normal insanların arasında sihirli kementi, kollarındaki demir bilezikleri ile bir süper kahramana dönüşmektedir. Doğal olarak Wonder Woman'ın tüm bu özelliklerinin çizgi romanında yansıtılması, daha bağımsız kadınların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca Wonder Woman, modern Amerika'yı özgür dünyanın lideri, madurların kurtarıcısı olarak temsil etmiştir. Bütün evreni iyileştirmek ve en önemlisi de kadın hakları için mücadele ederek krallığını ve ölümsüzlüğünü terk etmiştir (Madrid, 2009:42). Sonuç olarak feminizm, tamamıyla kadınlardan oluşan bir toplum ya da kadınların dünyaya hükmetmesini istememektedir, ister erkek olsun ister kadın cinsiyetçi kimlik yaklaşımlarını çözmekle ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmakla ilgilenmektedir. Bu bağlamda Wonder Woman'ın feminist analizi yapılırken bu ayrım unutulmamalıdır.

Bulgular

Geçmişten günümüze çizgi romanlar, içerdikleri görsel ve grafik anlatı diliyle feminist düşüncenin kadınlar arasında yayılmasına yardım ederek kadınların yaşadıkları sorunların resmedilmesini sağlamaktadırlar. Böylece bu çizgi romanları gören ve okuyan kişilerin, kadınlarla daha kolay bağ kurup onların sorunlarını daha iyi anlayabileceği düşünülebilir. İster bir çizgi romanda olsun isterse bir grafik anlatıda, kadın karakter yaratma süreçlerinde her zaman kültürel ve toplumsal olayların yansımaları olacaktır. Hatta günümüzde bu söyleme yeni medya ortamları da eklenmiştir. Kadınların kendilerini ifade etme biçimi olarak bu ortamları kullanması giderek artacaktır. Bu nedenle çizgi romanda kadın karakter yaratırken dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Özellikle kadın karakter yaratma süreçlerinde toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını ifade eden söylemlerden vazgeçilmeli ve her türlü nesneleştirme tutumlarından uzak durulmalıdır. Ayrıca yeni medya ortamlarında kadınların hem görsel açıdan hem de anlatı türü olarak kendilerini ifade etmeleri desteklenmelidir. Tüm bu bilgilerin yanı sıra feminizmin kendini her geçen gün yenilemesi ve yeni dalgaların yaratılması toplum içerisinde yer alan kadınların sorunlarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma kapsamında her gelen yeni neslin bir dalga ortaya atacağı var-sayılırsa; altıncı bir dalganın varlığının çizgi roman ve grafik anlatı türleriyle olabileceğini var-saymak mümkündür. Çünkü kadın çizgi romanlarının sayısının artmasıyla bugün her türlü kadın hikâyesi sektörde yer almaktadır.

4. Sonuç Ve Gelecek Üzerine

Feminizmin geçirdiği tarihsel süreçler, aslında toplumun ve çağın getirdiği değişiklikler içerisinde kadınların yaşadıkları sorunların birleşimiyle oluşmaktadır. Çizgi romanın geçirdiği tarihsel süreçler ise; teknik yetersizliğin, erkek bakışının ve toplumsal yargıların çizgi roman üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Kadınların toplumun içinde daha görünür olmasıyla birlikte çizgi roman alanında da bir hareketlenme başlamıştır. Bu hareket önce, çizgi romanların feminizmi anlatma çabası içerisinde dâhil olmuş, kadın karakterlerin erkek bakışından yaratılmamasını

sağlamış daha sonra meslek anlamında kadın çizer ve kadın senaristlerin sayısını arttırmıştır. Çizgi romanların kadınlar tarafından grafik anlatı türü olarak kullanılması ve özellikle sosyal medya mecralarında yayılım göstermesi insanların toplumsal cinsiyet gibi konuları daha çok sorgulamasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadınlar hemcinslerine seslerini, her türlü mecrada görsel yoldan ya da bir hashtag açarak duyurabilmişlerdir. Özellikle feminizmde yaşanan yeni dalga hareketleri, Z nesli'nin teknolojiye olan ilgisiyle birlikte çizgi romanlarda günlük hayat-ta karşılaşılabilen popüler kadın karakterlerin yaratılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda aynı stereo-tipte kadın karakterlerin yaratılmaması, çizgi roman okuyucusu açısından bu karakterlerin kendi-leriyle daha kolay bağ kurabilecekleri varlıklara dönüştürmüştür. İşte tam da bu noktada, sosyo-loglara, feminist araştırmacılara, çizerlere, senaristlere büyük bir görev düşmektedir. Yaratılan kadın karakterlerin, feminist bilince işaret edecek nitelikte olması ya da toplumsal cinsiyet yaklaşımlarına göre yaratılmaması gerekmektedir. Zaten bu tarzda yaratılan kadın karakterlere de genelde yurt dışında rastlanmaktadır. Feminizm ve çizgi roman, gelecekte o kadar iç içe geçecek ki altıncı bir dalganın varlığının kadınlar, çizerler, senaristler tarafından ortaya atılacağını ifade etmek olanaklıdır. Bu yüzden çizgi roman ve feminizmin birbiriyle olan ilişkisi çok iyi araştırılmalı ve birbirlerini besledikleri unutulmamalıdır. Kuşkusuz geçmişte egemen ataerkil zihniyetin değişmesi gibi, gelecekte de çoğu erkeğin kadına yönelik bakışının değişeceği öngörülebilir. Feminist hareket yalnızca kadınların mücadelesi ve değişimi değildir. Erkekler de kadınlar kadar hayatlarında ve çizgi romanlarda pornografik ve nesneleştirme unsurlarına maruz kalmaktadırlar. Bu yüzden günlük yaşamlarında her iki tür birleşip, toplumsal cinsiyet kalıplarını aşarak, cinsler arasında eşitliğe dayalı bir toplumun inşasını sağlamalıdır. Türkiye açısından ise feminizmi destekleyen kadın süper kahramanların yaratılmasına destek verilmelidir. Çizgi romanların, er-keklere ait birer alan olduğu görüşü hem yaratılan karakterlerle hem de kadınlara sektörde daha çok yer verilerek kırılmalıdır. Geçmiş ve günümüz bağlantısı kurularak feminizmin ve çizgi romanın geldiği nokta, salt popüler kültür değil toplumsal kültür ve gündelik hayattaki kadın hikâyeleri ve karakterlerle bütünleştirilmelidir.

Kaynakça

- Baumgardner, J. (2011). *F'em!, Goo Goo, Gaga and Some Thoughts on Balls*. Berkely: Seal Press.
- Berlatsky, N. (2015). *Wonder Woman, Bondage and Feminism in the Marston/ Peter Comics 1941-1948*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Beşe, T. (2019). Sümeyye Kesgin Röportajı, <https://kayipriitim.com/roportaj/sumeyye-kesgin-soylesi/>.
- Blom, J. (2017). *Emotional Regimes and Feeling rules in Swedish Feminist Comics*. (Master Thesis). Stockholmes Universitet, Sweden.
- Chamberlain, P. (2017). *The Feminist Fourth Wave Affective Temporality*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Chute, H. (2010). *Graphic women: Life narrative and contemporary comics*. Columbia University Press.
- Counter, R. (2012). *Is it time for fifth-wave feminism?*. <https://rosemarycounter.com/is-it-time-for-fifth-wave-feminism/>.
- Garcha, N. (2020). *Covid: The Fifth Wave Feminism*. <https://medium.com/@natashagarcha16/covid-the-fifth-wave-of-feminism-f2e3d2a2a123>.
- Gibson, M. (2018). *Let's hear it for the girls! Representations of girlhood, feminism and activism in comics and graphic novels*. <https://maifeminism.com/lets-hear-it-for-the-girls-representations-of-diverse-girlhoods-feminism-intersectionality-and-activism-in-contemporary-graphic-novels-and-comics/>.
- Karunakaran, S. (2017). *Muslimahs in Comics and Graphic Novels: History and Representation*. *The İ Journal*, 3(1). 1-21.
- Kern, S. M. (2015). *Females and Feminism Reclaim the mainstream: New Superheroines In Marvel*

- Comics. (Yüksek Lisans Tezi). Middle Tennessee State University, Jewlscholar. USA.
- Laughlin, K. A., Gallagher, J., Cobble, D. S., ve diğerleri (2010). 'Is it Time to Jump Ship? Historians Rethink the Waves Metaphor. *Feminist Formations*, 22(1), 76– 135.
- Madrid, M. (2009). *The Supergirls: Fashion, Feminism, Fantasy, and the History of Comic Book Heroines*. Ashland: Exterminating Angel.
- Manovic, L. (2001). *The Language of New Media*. Massachusetts: MIT Press.
- Munder, A. (2017). *Wonder Women Are Everywhere*. <https://www.22westmedia.com/magazine/culture/wonder-women-are-everywhere-wonder-woman-s-history-against-sexism-patriarchy-and-her-influence-on-female-characters>.
- Patton, M, Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Prensky, M. (2001). *The Game Generations: How Learners Have Changed*. McGraw, H. (Ed.). *Digital Game-Based Learning içinde* (ss. 2-26). USA: Paragon House.
- Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005). *Kadife Karanlık, 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Redfern, C. ve Aune, K. (2012). *Baş Harfi F*. Ankara: Ayizi Kitap.
- Rivers, N. (2014). *Beyond the Boundaries: Exploring Diversity within Contemporary Feminist Thought*. (Doktora Tezi). University of Gloucestershire, Faculty of Media, Arts and Technology. Degree of Philosophy. United Kingdom.
- Robbins, T. (1999). *From girls to grrrlz: history of [women] comics from teens to zines*. San Francisco: Chronicle Books.
- Robinson, L. S. (2004). *Wonder Woman Feminism and Superheroes*. London: Routledge.
- Sabin, R. (1996). *Comics, Comix & Graphic Novels, A history of Comic Art*. London: Phaidan Press.
- Sabin, R. (1993). *Adult comics: An introduction*. Routledge.
- Scott, J. W. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: BGST Yayıncılık.
- Thomas, L. J. (2017). *The Rebirth of the Female Superhero: Kamala Khan's Ms. Marvel, The Image of Rebirth in Literature*. *Media and Society for the Academic Study of Social Imagery Conference Proceedings, Colorado*. 76-85.
- Timusu, N. (2005). *Sanallığın Gerçekliği İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi*. Binark, M ve Kılıçbay, B. (Ed.). *İnternet, Toplum, Kültür içinde* (ss. 89-105). Ankara: Epos Yayınları.
- Trier-Bieniek, A. (2015). *Feminist Theory and Pop Culture*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Van Der Gaag, N. (2018). *Feminizm*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Womensequality, (08. 05. 2017). *We Launch The Fifth Wave*. https://www.womensequality.org.uk/we_launch_the_fifth_wave.
- Yurdakul, D. ve Girişken, Y. (2017). *Görsel Odaklanmada Kadın ve Erkekler Arası Farklılıklar: Basılı Reklam Görselleri Üzerine Bir Çalışma*. *Marmara Business Review*, 2(2), 183-199.

Extended Abstract

Feminism has used many graphic narrative languages from past to present with concern for giving a message and expressing themselves to the humanity. While these graphic narrative languages were only posters, photographs and typographies at the beginning, now they may diversify from activist art to comics. The humorous aspect and visual language of comics help to express the feminist thought better. In this context it is possible to say that Feminism and comics slowly turn into pervious disciplines that feed off each other. The fact that in the past female illustrators were excluded, only male superheroes were created or female characters were objectified under the influence of masculine discourse and comics were depicted as a masculine element of popular culture, is actually the view adopted by the feminist thought. It is because feminism makes an effort for women to be equal to men in terms of gen-der. There is a linear proportion between the historical process of feminism and the historical process of comics. In feminism women have endeavored to obtain the demand for

right and freedom, while in comics women have endeavored to have a part in the sector and prove themselves. Especially the gender concept which appeared in the second wave of feminism created a change in the visual culture and prevented women in comics from remaining in the background both as a character and a profession. Thus women's gender representative, which is one of the issues stressed by feminism, gradually facilitated creation of stronger and warrior characters in comics. The goal of feminism is to make women independent and self-reliant individuals. Women in comics sector aim to specialize in the field and break away from the influence of the masculine discourse. This has led to the rise of an independent woman ideal, which is the common goal of both feminism and comics. As a matter of fact this study not only discussed the relationship of feminism and comics, but also investigated whether comics have an impact on raising awareness in women on the basis of feminist thought, spreading it in society and making it understood better, as a visual element or not. Comics has now become a channel where women claim their rights.

Together with technological developments in recent years, some changes have been observed in both feminism and comics. The relationship of feminism in the new media and the fact that women are the people using this media the most, have created new waves in the historical process of feminism. These new waves are the Fourth and Fifth Wave Feminist movements that have become integrated with social media. Feminism which is limited to three waves in the academic framework, is now able to reach most women more easily thanks to the technology-friendly generation Z carrying it to the social media and women can tell their problems to everyone. Women can reach their fellows in the far end of the world by just typing a hashtag everywhere without even going out. The changes occurring in comics have caused comics to be estranged from the printed publications and be read from the new media (such as social media, blogs, applications) and even be watched like an animation with motion. Thus the study also aims to investigate the possibility of realizing a sixth wave in feminism via comics and graphic genres. Furthermore, the visual hierarchy of comics consisting of panels separates them from plain texts and makes it easier to read. Therefore, some studies suggest that comics encourage human mind to learn more easily and facilitate visual learning especially on the basis of children. However, considering the visual memory system individually as female and male sex; women have proven to be better in this respect. Thus women have occasionally begun to use comics as a means of visual expression and propaganda when expressing themselves within the feminist movement. This condition which has been observed more frequently in recent years together with the increase of digital technologies, has accelerated the change of female characters in comics as gender representative. Within this framework the sample of the study was limited to Ms Marvel and Wonder Woman, which are popular feminist characters. Examining these examples; there are long years between the creation processes of the two characters. The feminist view that emerged in the creation of Wonder Woman is different from the phenomenon that appeared in the creation of Kamala Khan. We should regard that the generation gap between has also affected the culture factor. In the light of all this information, the study primarily tried to evaluate the impacts and consequences of the relationship between feminism and comics. Then the study was concluded with criticism and recommendation on the basis of the research related to these data and publication ethics.

Teşekkür

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje ID: 9109. Ve bu çalışmada bana tüm destek ve bilgileri sağlayan danışmanım Prof. N. Şule Atılğan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.